

Sasha Meret, Vânătorul de vise, 1955

Florea
FIRAN

Angela Marinescu

Poetă din generația '70, Angela Marinescu se impune cu o operă unitară și un limbaj poetic inovator. Încă de la început scrie poezie într-un limbaj voit ostentativ, violent, pe care îl transformă în „mecanism de apărare”, fiind convinsă de puterea cuvântului. Colegă de generație cu Ana Blandiana, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Virgil Mazilescu, Mircea Ivănescu, Angela Marinescu va încerca să scrie *altfel*, dintr-o dorință profundă „de a fi ea însăși”.

Complexă și prolifică, publică 15 volume de poezii în notă originală exercitând o puternică influență asupra liricii post-decembriste. Scrie cu pasiune și totală dăruire: „Îmi place poezia, pentru că, în ceea ce mă privește, atunci când este poezie, «merge drept la țintă». Este precisă ca un laser. Mă atrage și respinge în același timp și îmi schimbă toată structura”. Critica literară consideră poezia Angelei Marinescu drept una dintre „cele mai radicale confesiuni lirice din întreaga noastră literatură”. Autoarea este distinsă cu premii importante printre care Premiul

Uniunii Scriitorilor din România (1996, 2000, 2006), Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu” (2003), Premiul Special „Scrisul sau Viața” la Gala Premiilor „Sofia Nădejde” pentru literatura scrisă de femei (2022). A refuzat Premiul pentru poezie al Asociației Scriitorilor din București, atribuit pentru volumul *Structura nopții*, în 1980, gest care i-a atras antipatia sistemului comunist. Nu se implică în viața social-politică precum Ileana Mălăncioiu sau Ana Blandiana, dar în decembrie 1989 reușește să facă o călătorie în Franța, transmitând la Europa Liberă, prin intermediul Monicăi Lovinescu, „Scrisoarea celor 18”, protest al unui grup de intelectuali români împotriva regimului Ceaușescu.

Născută la data de 8 iulie 1941 în Arad, unde bunicii se refugiaseră din Moldova, Angela Marinescu (pseudonimul Basarabei-Angela Marcovici) este fiica lui Marius Marcovici, funcționar la Prefectura din Arad, și a Mariei (născută Martiș), profesoară de educație fizică, campioană la schi și înot.

Continuare în p. 2

Poezie

Andrei Codrescu
Dan Duțescu
Carmen Firan
Anca Mizumschi

Eseu

Oana Băluică
Dan Ionescu
Adrian Ioniță
Dodo Niță
Ion Parhon
Gabriela Păsărin
Anda Simion
Emilian Ștefârță

Proză

Dumitru Drinceanu
Radu Polizu
Adrian Sângeorzan

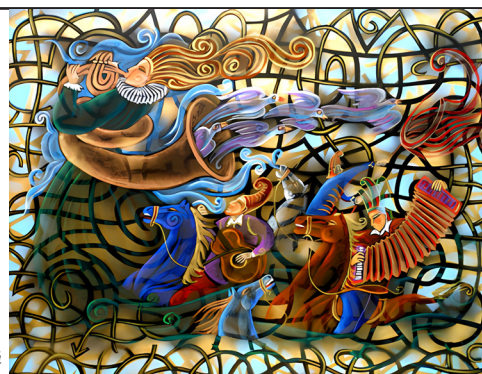
Constantin Cubleșan - <i>Eminescu - drumul spre Blaj</i>	p. 4
Mihai Ene - <i>Călătoriile scriitorilor latino-americiani</i>	p. 5
Ioan Lascu - <i>Țară și dor în poezie lui Octavian Goga</i>	p. 6
Adrian Cioroianu - <i>Acel Ceaușescu pe care l-am creat - IV</i>	p. 8
Emanuel D. Florescu - <i>Limita necesară a libertății</i>	p. 9
Rodica Grigore - <i>Adevăr vs. legendă</i>	p. 14

Emil Boroghină

Valentin Mihali, un artist complet

pp. 20-21

Sasha Meret - Tuba magică

Sumar

- Florea Firan**, *Angela Marinescu* / pp. 1-3
Constantin Cubleşan, *Eminescu – drumul spre Blaj* / p. 4
Mihai Ene, *Călătoriile scriitorilor latino-americieni* / p. 5
Andrei Codrescu, *Poem: Fructivorii* / p. 5
Ioan Lascu, *Țară și dor în poezia lui Octavian Goga* / pp. 6, 7
Oana Băluică, *Decadentismul imperial* / p. 7
Adrian Cioroianu, *Acel Ceaușescu pe care l-am creat (IV)* / p. 8
Adrian Ioniță, *„Umbra pierdută” – în București și New York* / p. 9
Gabriela Păsărin, *Hărți senzoriale în cadrele confesiunii* / p. 10
Emanuel D. Florescu, *Limita necesară a libertății* / p. 11
Adrian Sângeorzan, *Patrula* / p. 12
Anca Mizumschi, *Poeme: Morți nelegitimi; Părăsirea în sens invers; Eu nu am perete de răsărit* / p. 13
Carmen Firan, *Poeme: Vis de dimineață; Nu vârsta* / p. 13
Rodica Grigore, *Adevăr vs. legendă* / p. 14
Dan Ionescu, *Între stele, munți și păsări-dragon* / p. 15
Dan Ionescu, *Căutarea absolutului și povara melancoliei* / pp. 15, 17
Radu Polizu, *Macondo-ul meu* / pp. 16, 17
Dan Duțescu, *Poem: Doar o singură dată* / p. 17
Dumitru Drinceanu, *Depart, departe* / p. 18
Florea Firan, *Florentin Popescu – 80* / p. 19
Emil Boroghina, *Valentin Mihali, un artist complet* / pp. 20-21
Ion Parhon, *Nefericitul mariaj între ignoranță și fanatism* / p. 21
Anda Simion, *„Suntem bine gogoșati că ne place ca să fim”: Țara lui Gufi și gogoșile cotidiene* / p. 22
Anda Simion, *E-o lume minunată și Cătălin Vieru ne roagă să ne oprim puțin și să o simțim* / p. 22
Dodo Niță, *Un talentat grafician și caricaturist* / p. 23
Red., *Okeanos: Argeș* / p. 23
Emilian Ștefărtă, *„Agorafobia” Sentențios vs. Anodin* / p. 24

Abonamente

Scrisul Românesc

Abonați-vă la Revista „Scrisul Românesc” și veți avea un prieten apropiat. Abonamentele se fac prin rețeaua proprie și Poșta Română, se pot achita la sediul revistei sau în contul: RO 03BRDE170SV21564261700, Agenția Mihai Viteazul, Craiova.
 Costul unui abonament anual cu taxele incluse este de 150 lei. Pentru abonații din străinătate este de 155 \$ sau de 140 €. Informații primiți la tel.: 0722.75.39.22; Fax: 0251.413.763 sau la adresa de email: scrisulromanesc@yahoo.com

Continuare din p. 1

Florea FIRAN

Angela Marinescu

Tatăl scriitoarei descinde din familia lui Simion Marcovici, cunoscut intelectual din Banat la care a poposit Eminescu în peregrinările sale.

Urmează clasele primare și gimnaziale în cadrul Liceului „Moise Nicoară” din Arad și Liceul „Ioan Slavici” din același oraș pe care îl absolvă în 1962, apoi devine studentă a Facultății de Medicină și Farmacie din Cluj (1962-1968) pe care o întrerupe în anul cinci și își susține examene de diferență la Facultatea de Psihologie a Universității din București obținând licența în 1972. La absolvire lucrează timp de 6 luni ca psiholog în cadrul Spitalului CFR din București, dar o tuberculoză pulmonară de care suferă din copilărie îi impune pensionarea medicală până în 1980. Revine în activitate ca asistentă medicală la Institutul de Oncologie din București (1979-1981), după care este pensionată din nou medical și se dedică scrisului: „Am iubit atât de mult viața, că m-am apucat de scris. A scrie a fost pentru mine ca un gest sexual. Dacă nu ai surplus de vitalitate, nu poți să faci nimic în literatură”, mărturisea într-un interviu. A fost căsătorită cu scriitorul Matei Gavril, timp de 18 ani, eseistul Alexandru Matei este fiul lor, iar în perioada 1981-1989, în urma căsătoriei cu cel de-al doilea soț, scriitorul Sergiu Filip, după ce acesta a făcut închisoare politică, Angela Marinescu are interdicție de a publica.

Debutază cu poeme în revista „Tribuna” din Cluj (1965), după care continuă să colaboreze la „România literară”, „Luceafărul”, „Adevărul literar și artistic”, „Suplimentul de cultură”, „Familia”, „Tomis”, „Viața Românească”, „Vatra” ș.a., uneori a semnat Basaraba Matei sau Angela Marcovici.

Editorial debutează relativ târziu, probabil și din cauza bolii, cu volumul *Sânge albastru* (1969), care a trecut neobservat de critica literară ca multe dintre cărțile sale. Mai târziu, Octavian Soviany menționa că în *Sânge albastru* se prefigurează cadrul „viziunilor coșmarești” și al „straniilor ritualuri sanguinare”. Melancolia, elegiacul sunt trăsăturile caracteristice din acest volum care o apropie de bacovianism: „Zeite, zbor inconștient spre voi,/ Cu trupul îngreunat de aripi./ Sunt eu adolescentul pe care-l așteptați?/ Surâsul meu e blând și palid./ În carne țipătul a pătruns atât de mult,/ Iar curgerea se întâmplă calmă și senină./ Eu nu mai știu să fiu./ Decât adolescentul pur ce trebuie să vină.” (*Cântec latin [Zeite, voi singurii mei zei]*). În alte poeme invocă senzualitatea ca formă a trăirii în poezie: „Sunt animalul care mă urnesc greoi din somn/ Și lacom./ Sunt animalul care mă-nmulțesc supus/ Și adânc./ Sunt animalul care-mi pipăi sexul cu plăcere./ Sunt animalul care uneori, îmi port instinctul./ Ca pe o colivie lăncedă, în față./ Atunci, în lume, e tăcere.” (*Sunt animalul care*).

O nouă ediție revăzută a volumului de debut apare abia în 2012 sub îngrijirea lui Alex Goldiș care consemna: „De peste patru decenii, Angela Marinescu a rămas una dintre cele mai excentrice figuri ale poeziei românești, de neîncadrat în nicio poetică generaționistă. În *Sânge albastru*, tânăra poetă răsturna abstractismul panteist și livresc à la Nichita Stănescu sau Ana Blandiana într-un imaginar dens și grav, încărcat de fantasme sexuale și funerare. Simbolurile ascensiunii, ale tinereții și ale purității, tipic șaizeciste, făceau loc unui conținut poetic ponderabil și impudic.” În cele 31 de poeme care constituie acest prim volum aduce elogiul cuvântului și își exprimă dorința redobândirii eului poetic. „Poetă pură cu gâtul sfârșit/ Și lung ca o sfântă,/ Rănită cu gesturi mereu/ Și cu lumea aceea plăpândă,/ Aerul este atât de uscat aici,/ Numai pocnet de bici./ Nicăieri un braț de frunze/ Pentru dragoste./ De stângăcie./ Încât locul este bântuit/ Și poate mâinile Tale de vânt/ Îl →

Scrisul Românesc

Revistă de cultură

Fondată la Craiova, în 1927, de către criticul D. TOMESCU. Serie nouă, din 2003, întemeiată de FLOREA FIRAN

Editată de:
 Fundația – Revista
 Scrisul Românesc

ISSN 1583-9125

Revistă înregistrată la OSIM
 cu nr. 86155 din 11.04.2007

Membră A.R.I.E.L.

Redacția

Director:
 Florea FIRAN

Colegiul redacțional:
 Adrian CIOROIANU
 Andrei CODRESCU
 Eugen NEGRICI
 Gheorghe PĂUN
 Dumitru Radu POPA
 Lucian Bernd SĂULEANU
 Monica SPIRIDON
 Emilian ȘTEFĂRTĂ

Redactori:
 Mihai ENE
 Mihai FIRICĂ
 Emanuel D. FLORESCU
 Ion PARHON
 Lucian-Florin ROGNEANU

Redactori asociați:
 Florentina ANGHEL
 Dan IONESCU
 Gabriela PĂSĂRIN

Corectură:
 Claudia MILOICOVICI

Tehnoredactare:
 Georgiana OPRESCU

Arhivă online:
 Alexandru OPRESCU

Redacția și Administrația:

Craiova, Str. C-tin Brâncuși, nr. 24
 Tel./Fax: 0722753922; 0251/413.763
 E-mail: scrisulromanesc@yahoo.com
 Web: www.revistascrisulromanesc.ro
 Cont: RO03BRDE170SV21564261700
 BRDE Agenția Mihai Viteazul, Craiova

Abonamentele se pot face la sediul redacției: Str. Constantin Brâncuși, nr. 24, Craiova, județul Dolj sau scrisulromanesc@yahoo.com
 Responsabilitatea opiniilor exprimate aparține integral autorilor.
 Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Tiparul: Tipografia PRINTEX
 Craiova, str. Electroputere, nr. 21,
 tel. 0251 580431

→ mai foșnesc, din când în când.” (*Poeta*); „Poate că niciodată n-am să mă mai lupt/ Poate nu știu să mă revolt./ Mereu e prea puțin/ Să mângâi mut un prunc involt./ Poate că șarpele pe care-l port ca pe-un instinct/ Să fie un cuțit/ Și tot adâncul meu iertat/ Să fie-un ghem inform, rănit./ Dar chiar dacă-i așa./ Nu-mi este rana vină./ Cu animale mari, naive, care plâng./ O rană este-ntreaga lume anonimă.” (*Rana*)

Publică, succesiv, numeroase volume de poezie, marcate de curaj și sinceritate: *Ceară* (1970), *Poezii* (1974), *Poeme albe* (1977), *Structura nopții* (1979), *Blindajul final* (1981), *Var* (1989). Continuă să scrie în același ritm și după 1990: *Parcul* (1991), *Cocoșul s-a ascuns în tăietură* (1996), *Skanderberg* (1998), *Fugi post-moderne* (2000), *Îmi mănânc versurile* (2003), *Limbajul dispariției* (2006), *Întâmplări derizorii de sfârșit* (2006), *Probleme personale* (2009).

Privită în evoluția ei, poezia Angelei Marinescu este unitară de la un volum la altul, cu unele schimbări de viziune, atitudine sau tonalitate, dar temele, motivele, vocabularul în variante rămân aceleași. Primele volume se mențin în atmosfera „modernismului târziu”, apoi scrie o poezie tragică a existenței, uneori sub influență bacoviană, scriitura ei provenind din „revelația neantului”. Poezia în accepția autoarei este „metafizică”, pe care o și definește: „Poezia metafizică este poezia ale cărei cuvinte profund dialectice s-au intersectat în Ether cu viața”. Pentru Angela Marinescu poezia este identificarea cu ființa: „Poezie./ Fiică a pământului și a cerului./ Potir plin de foc./ Început și sfârșit./ Floare deflorată./ Triumf al celei mai îndelungate speranțe/ Și al celui mai puternic dintre învinși./ Ură și iubire./ Detașare și pătrundere./ Limbă pură./ Carnagiu de cuvinte./ Incantație străveche și caracatiță absolută./ Râu sfânt și mare./ Fruct al întregii mele ființe.” (*Artă poetică*)

Volumul *Ceară*, semnat Basaraba Matei, apărut imediat după cel de debut, se păstrează în aceeași tonalitate, durerea e cuprinsă de o lumină salvatoare, iubirea este „deasupra tuturor lucrurilor”: „Niciodată n-am să te pot iubi altfel/ Decât așa: deasupra tuturor lucrurilor./ Viețile noastre se pierd timpuriu/ Ca o adâncă rană care se vindecă./ Culoarele noastre sunt vii./ Dar ele se pierd pe mari înălțimi./ Ca niște cruci de lemn pierim./ Niciodată n-am să te pot iubi altfel/ Decât așa: deasupra tuturor lucrurilor.” (*Strigăt*)

Volumul *Poezii* are motivul simbolic al păsărilor care părăsesc cerul și zboară răzlețe, în căutarea destinului: „Viața plutește la înălțimi ameteitoare/ Încât viteza ei nu mai are importanță./ Rând pe rând las în urmă/ Vulturii țipând, nemișcați în aer/ Ca niște cruci însângerate/ Pe spatele pur al cerului./ O moară de vânt adie un miros de mosc” (*Moara de vânt*).

În *Structura nopții*, volumul cel mai comentat de critica literară, poeta se consideră o inovatoare în limbaj și mărturisește că are convingerea că nicio autoare nu scrisese până atunci astfel. Volumul este construit din șapte părți – din ultima parte reproducem un fragment: „Cum aș putea trăi fără tine, energie întunecată./ Tu oare refuzi spațiul cu ostentație./ Lipsa ta de întindere tremură deasupra prăpastiei./ Soclu îmbrățișat pe dinăuntru./ Ce amurg te vestește,

Sângele dumnezeirii tale./ Amurg implacabil./ Noapte fără amurg, amurg ros./ Cruce fumegândă./ Rouă profundă...”

Parcul, volum apărut în 1991, este considerat cel dintâi poem cu adevărat mistic din literatură. Angoasa, spaima, provenite în urma bolii de care poeta a suferit, devin amintiri ale suferinței, a degradării fizice: „Această noapte însetată de dragoste/ Îmi tâșnește din piept precum atunci, de mult./ când foarte tânără scuiam sânge pe pereții/ plini de fum ai spitalului din vârful muntelui” (*Această noapte*).

Volumul *Cocoșul s-a ascuns în tăietură* este puternic și provocator: „Poate că poezia mea este numai timpul în care/ Am scris fără să văd./ Am scris despre mine că lumea sunt eu./ Iar eu nu sunt”; „Cu părul ras mă plimbam prin sat/ în timpul în care poezia nu mai avea nicio putere./ Nimeni Nu Mai Avea Nici O Putere./ Din câteva case mărunte ieșeau aburi de fum./ vitele, în grajduri, nu-și mișcau decât trupul./ era timpul să vină întunericul cu pielea jupuită/ era timpul să vină noaptea plină de plăci de fier înroșit/ pe mâini ca niște solzi/ era timpul să vină câinii și pisicile./ arzând de vii printre alte animale./ eu eram călugărița care își distrugea sexul...” (*Satul*)

Intimitate, semnată cu numele adevărat, Angela Marcovici, carte nepusă în circulație din voința poetei, a devenit una dintre cele mai căutate, apreciate și comentate. Între cele 25 de poeme ce alcătuiesc placheta se află *Lumina dimineții*, *Blocul NU*, *Plimbare de seară*, *Sfârșit*, *Autoportret*, *Artificial* sau *Post-poezie*: „s-au sfârșit cam toate lucrurile./ se întrevece ceva/ căruia nu-i mai pot spune viitor/ trecutul invadează totul/ viitorul este ultratrecut/ antimodern, sumbru, violent și nebun/ în care filosoful ar trebui să fie/ un tip ceva mai deștept/ mai brutal, mai ticălos, mai lichea./ mai fără anvergură/ pentru că el nu are voie/ niciodată/ să își arate pulsația./ spasmlul, extazul și/ depresia adâncă.” (*Sfârșit*)

Probleme personale (cu o postfață de Mircea Martin) este un volum antologic în care poeta transpune artistic dificultățile existenței și suferința într-o încercare de biografie lirică. Cartea impresionează prin imagini voit șocante în care cea mai mare parte a personajelor defavorizate, opuse lumii normale: „în cartierele marginale trasate exact cu echerul senzual/ al perversiunii/ negrii și săracii își dau mâna/ se înlănțuie până devin homosexuali/ acolo se sărută ei liberi direct pe sânge/ singuri și compromiși fizic/ marea plictiseală efemeră/ nu știe să joace șah/ întotdeauna ordinea ei logică/ a fost învinsă/ de hățișul rupt și tăiat/ din spatele ochilor înguști/ de felină/ acolo plânsul lung și negru/ al poetelor necunoscute/ mănjește ecranul cu plasmă.” (*Cu ochii pe tine*). Ion Negoïtescu remarca „un lirism pur subiectiv, probleme personale până la deznădejde, exprimând o dramă existențială ce lasă uneori să-i strălucească, nu mai puțin îndoliat, totuși, nimbul metafizic”.

Volumul antologic *Skanderberg* cuprinde, în selecția autoarei, versuri din cele zece volume și din periodice apărute până în 1998 și are o prefață de Nicolae Manolescu, în care criticul remarca „o poezie patetică în sentimente și reținută în

expresie”, și postfețe de Octavian Soviany și Ioan Buduca, care dau o imagine completă asupra creației autoarei cu interpretări critice diverse.

Poezia din volumele din ultima perioadă de creație – *Limbajul dispariției* și *Întâmplări derizorii de sfârșit* – cunosc unele schimbări în planul viziunii și al discursului

poetic, dar rămâne tragismul.

În 2015 îi apar volumele antologice *Subpoezie. Opere complete I și II*. Primul volum se deschide cu poezia manifest care dă și titlu antologiei, *Subpoezie*, și conține poeme apo(i)etice, virulente, exprimând disculparea poetei și decodificarea unui stil de viață: „feminitate devastată de întuneric/ «analiză și sinteză»/ cu ochii întunecați privești cerul orb:/ soarele și violența de care ai nevoie ca de aer sunt ascunse// «rar mai pășesc șobolanii striviți printre pietre»// bătrânii nu mai stau pe bănci/ se plimbă de jur împrejurul lacului opac/ dincolo de lac lăsați o față albă să fie liniștită/ nu mai interpretați ceea ce spune; și face/ de parcă ar fi/ «mașină de război» «corp fără organe» «mașină facială»/ sau mască de gaze.”

În paralel publică și eseuri precum *Evanghelia după Toma. O interpretare posibilă* (1997) și *Satul în care mă plimbam rasă în cap* (1997), eseuri apărute inițial în revista „Vatra”, în care pledează pro domo și situează poezia între trăire și limbaj: „Poezia există în spațiul în care cuvintele se intersectează cu viața, provocând-o, iar viața vine să întâmpine semnul, asimilându-l” (*Linii de forță*). În alte eseuri poeta remarcă posibilitatea pierderii integrității și identității feminine din cauza cenzurii și a reprimării la nivelul limbajului. Publică un *Jurnal scris în a doua parte a zilei. SOLDAT. Umbre ale trecutului pe câmpul de luptă* (2019), semnat Angela Marcovici, distins cu Premiul Cartea Anului: „Am început să mă dezic de orice sau oricine pretinde că aș fi într-un anumit fel. Sunt într-un singur fel, acela prin care mă pot dezice de mine, dacă este cazul. Revolta mea că sunt femeie este atât de mare încât presimt un sfârșit sever al revoltei.”

Condiția de poetă, scrisul în sine sunt privite cu dramatism, iar suferința și chinul induse de boală sunt refulate în scris: „Lucru cel mai neînsemnat al vieții mele, și anume scrisul, a devenit atât de însemnat, încât va trebui ori să-l convertesc în ceva care să fie compatibil cu viața, ori să renunț la el. Altfel, ne vom distruge reciproc ca doi fanatici reducțibili, ineficienți, și palizi.” (*Texte risipite*, 12, în *Satul prin care mă plimbam rasă în cap*).

Încetează din viață la 3 noiembrie 2023, în București.

Poetă de un lirism grav, incomodă și uneori rebelă, Angela Marinescu are dramatism în scris și în viață, vocea ei are personalitate și greutate, conferind suferinței tonalități metafizice. Întâlnirea cu poezia ei marchează cititorul, uneori până la inconfortabil, prin expunerea la tragismul existenței esențializat în versuri puternic emoționale. ■

Constantin
CUBLEȘAN

Odată părăsind casa părintească, Mihai s-a întors la Cernăuți, unde însă n-a rămas decât câteva zile pentru că în primăvara anului 1866 izbucnise o epidemie de holeră și toate școlile s-au închis. În preajma Rusaliilor din ziua de duminică, 15/27 mai 1866, elevul privatist Mihai Eminovici, urmând spaima și exemplul profesorului I. G. Sbierea, care s-a grăbit să părăsească orașul, nu se mai afla în Cernăuți (v. Ion Filipciuc, *Drumul împărătesc al poetului*, 1999). Așadar, Mihai pleacă, la rândul-i, abandonând urbea și dispărând fără urmă. Niciun document nu atestă traseul pe care a apucat-o, astfel încât nu puțini istorici literari și-au asumat, în timp, sarcina (ambitia) de a-l reface, intuind, deducând, posibilitatea deplasării acestuia. Lăsând la o parte ipoteza lansată de G. Călinescu și a celor care au acceptat-o tacit, recapitulez, în schița biografică pe care însumi o prezint, câteva din cele mai interesante propuneri. O primă variantă ar fi prin Vatra Dornei-Bistrița-Reghin-Târnăveni-Blaj, unde ajunge la începutul lunii iunie. Sânziana Pop, într-o cercetare reportericească, propune trecerea prin Cheile Bicazului, de unde plecașeră spre Blaj, cu trăsura, cei doi seminaristi, Cotta și Cojocaru, numai că despre aceștia se știe cu exactitate că l-au luat cu dânsii pe tânărul pribeag, din Târgu Mureș („poetul a fost poftit de aceștia să urce, până la Blaj, în trăsura cu care *moralistii veneau din Bicăz*”). Așa că, ipoteza trecerii prin pasul Bicaz cade. Nicolae Trifoiu propune un itinerar, tot prin Vatra Dornei dar coborând prin Dej la Cluj și apoi la Turda etc. Ion Filipciuc respinge varianta: „Distanța de la Bistrița, Beclean, prin Dej, Cluj, Turda, Luduș, până la Târgu Mureș măsoară 240 de km, care nu intră în cumpănă – pentru un călător obosit de drumul început la Cernăuți, după ce a străbătut vârtos cu piciorul și traista în băț alți peste 270 de km cu cei vreo 95 de km de la Bistrița prin Sărățel și Reghin, până la Târgu Mureș: ocolul ar fi triplă aproape lungimea drumului, oboseala timpului și curgerea timpului. Pentru un tânăr poet român care se grăbește să ajungă mai curând la Mica Romă, ocolul prin Dej și Cluj era o întreită risipă și e dificil de închipuit că Eminescu, aflat în strâmtoare de bani, hrană, îmbrăcăminte și timp, se va fi încumetat a face vreo... trei sute de mii de pași, chiar în plină primăvară, de «florile mărilor»”.

De luat în seamă sunt traseele spre și dinspre Ardeal ale lui I. G. Sbierea și S. Fl. Marian. Dar varianta Vatra Dornei-Bistrița pare cel mai plauzibil drum: „Cel mai pasionant și bine pus în pagină rămâne *dramul împărătesc*, cu împrejurările și condițiile construirii lui (...) numele *Drumul cel Mare împărătesc* îl purta în epocă șoseaua reamenajată sau îndreptată de administrația austriacă în Bucovina de la Sniatyn la Dubăuți, Broscăuți, Storojineț, Budineț,

Ciudei /Ciudin/, Crasna, Vicovu de Sus și Vicovu de Jos, Voitinel, Horodnic de Sus, Marginea, Clit, Solea și Cacica, Vârful Dealului, Păltinoasa, Gura Humorului, Bucșoia, Vama, Câmpulung, Pojorâta, Mestecăniș, Iacobeni, Dorna Vatra, Dorna Candrenilor, Florești, Poiana Stampei și Piatra Fântânelor de la hotarul cu Țara Ardealului, în Pasul Tihuța, de unde începea un alt drum, numit de către oficiali și localnici *Drumul Țării*. Căci, să nu uităm, împăratul și cancelaria de la Viena au râvnit și dobândit pământul românesc din partea de sus a Moldovei, pe care mai târziu îl vor numi Bucovina, cu un singur scop, bine precizat în descrierea pe care o face Generalul baron Gabriel Splényi von Mihaldy ținutului bucovinean în vara anului 1775: «Districtul se întinde în lungime de la miazănoapte la miazăzi în așa fel încât ar putea proteja din punct de

Biserica din Târgu Mureș

Hanul „La Calul Alb”

Statuia lui Eminescu, Târgu-Mureș

vedere militar flancurile Pocuției și ale Transilvaniei împotriva puterii turce, cât și a celei ruse, încât ar putea servi foarte avantajos Puterii Austriei atât în războaie ofensive, cât și în defensive, dacă s-ar hotărî în forurile supreme să se înlăture deficiențele granițelor prezente, prin construirea de fortificații și de comunicații necesare, îndeosebi cu Transilvania” (Ion Filipciuc).

Un alt cercetător, Nicolae Trifoiu (*Cel dintâi prieten și coleg ardelean al lui Eminescu feldrihanul Ion Neamțu*, 2000) leagă descoperirea făcută de D. Vatamaniuc, a unui document, în Arhivele Albaiulene, ce stabilește exact data sosirii la Blaj a lui Eminescu, de mărturisirea lui Matei Voileanu, comunicată în 1939 de către N. Sulică în „Tribuna” lui I. Agârbiceanu, care preciza încă de atunci faptul că „tânărul poet a sosit la Tg. Mureș în ziua de 29 mai 1866, după ce a pribegit 3 săptămâni în regiunea Mureșului Superior”. Tot Nicolae Trifoiu prezintă și varianta, conform notiței lui Iosif Vulcan din „Familia” – că poetul a ajuns prin luna mai la Dej. Istoricul cercetează împrejurarea și ajunge la concluzia că poetul a descins la Gherla, de unde a purces apostolicește „prin Țaga, Geaca, la Reghin, de unde, pe Mureș în jos, la Târgu Mureș”; comuna Țaga fiind un obiectiv de luat în seamă căci „îl atrăgea aici *arhiva* de manuscrise, existentă, a lui Gh. Șincai, care a fost câțiva ani pedagog pe moșia baronului Wass, și despre care i-a vorbit, fără îndoială, Aron Pumnul” (Nicolae Trifoiu,

Drumurile și popasurile tânărului Eminescu în Transilvania, 1998).

Ca și alți cercetători, Ion Buzași își pune întrebarea legitimă în legătură cu motivul pentru care adolescentul de la Cernăuți a ținut neapărat să viziteze cetatea de cultură a românismului transilvănean și încearcă un răspuns, nuanțând teza mai veche a influenței pe care Aron Pumnul a exercitat-o asupra „învățăcelilor” lui. Ion Buzași atrage atenția că „Aron Pumnul îi implică pe unii din școlarii săi în activități politice, motiv pentru care aceștia sunt siliți să părăsească cursurile liceului din Cernăuți și să-și continue studiile în Transilvania. Nu este o întâmplare deci că școlarii persecutați în Bucovina se îndreaptă spre Blaj. Vasile Bumbac, prieten apropiat al lui Eminescu, implicat în acțiuni politice în Bucovina,

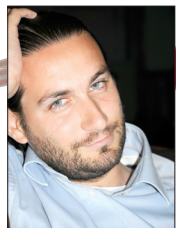
și continuă studiile la Blaj, pe care le termină în 1862” etc., ceea ce explică legăturile statornice „ce le întreține Eminescu la Cernăuți cu colegii săi din Transilvania”, apăsând și pe cauza „de ordin afectiv”, scontând pe faptul că

Eminescu știa, avea conștiința descendenței blăjene a familiei sale, urmând așadar acea chemare a glasului „părinților din părinți” (Ion Buzași, *Eminescu la Blaj*, 1994).

Mihai Eminescu ajunge la Târgu Mureș pe data de 1 iunie 1866. Pe tot traseul până aici a călătorit pe jos sau cu diferite căruțe, ale negustorilor care circulau pe această rută. Mânca ce apuca și înopta pe unde putea, prin satele pe unde trecea.

În prima noapte la Târgu Mureș, Eminescu a fost adăpostit de protopopul Partenie Trombițaș, în clopotnița bisericii catolice, sălaș pe care îl descrie în romanul *Geniu pustiu*: „Clopotul cel dogit gemea bolnav în turn și toaca se izbea de turnul clopotniței și m-am covrigat în clopotniță cu dinții clănțanind și muiat până la piele. Părul meu cel lung îmi cădea peste ochi, mânuțele mele cele slabe și reci le băgam tremurând în mânecile umede. Așa am stat toată noaptea”.

Se găzduiește apoi la Hanul „La Calul Alb”, unde îi întâlnește pe teologii Ioan Cotta și Teodor Cojocariu, care veneau cu trăsura de la Bicaz și se îndreptau spre Blaj, unde erau studenți. Poetul intră în vorbă cu cei doi, care-l invită să meargă mai departe cu trăsura lor. Peste ani, în 1902, Ioan Cotta își amintește: „Dimpună cu patriotul Toader Cojocariu – om de o mărime extraordinară – am plecat cu trăsura pe Mureș în jos, către Blaj. Trecând prin Reghin, apoi prin Petelia, Gurghiu și celelalte, →

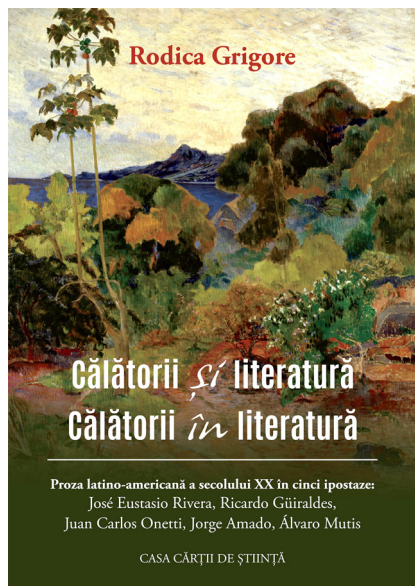
Mihai
ENE

Călătoriile scriitorilor latino-americieni

Călătoria este o experiență formativă pentru orice individ și poate fi cu atât mai importantă pentru un scriitor, fie că este vorba despre descoperirea unor locuri noi încă din perioada copilăriei, despre relocări definitive, care necesită adaptare, sau despre călătorii de plăcere, care îți completează viziunea despre lume. De asemenea, motivul călătoriei rămâne unul fundamental în literatura lumii, de la cea de aventuri la Bildungsroman, de la *Odiseea* lui Homer la *Ocolul Pământului în 80 de zile* de Jules Verne. Și de cele mai multe ori biografia aventuroasă dă un impuls literaturii sau dimpotrivă, reclusiunea forțează imaginația să cutureiere spații altfel intangibile.

După ce și-a dedicat mai multe studii literaturii latino-americane, Rodica Grigore revine în acest spațiu cultural cu tema călătoriei: *Călătorii și literatură. Călătorii în literatură* (Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2025). Subtitlul îi oferă cititorului posibilitatea să afle de la început și ce scriitori are în vedere autoarea: *Proza latino-americană a secolului XX în cinci ipostaze: José Eustasio Rivera, Ricardo Güiraldes, Juan Carlos Onetti, Jorge Amado, Álvaro Mutis*. Așadar, un scriitor columbian, un scriitor argentinian, unul uruguayean, apoi un scriitor brazilian și, în fine, un alt scriitor columbian. De la finele secolului al XIX-lea până la începutul secolului XXI, acoperim întreaga modernitate sud-americană prin intermediul acestor scriitori foarte importanți pentru literatura secolului trecut, nu doar pentru cea a spațiului din care provin. Experiențele lor sunt esențiale pentru înțelegerea modului în care ne raportăm la experiența generică a călătoriei, dar și a manierei în care acești autori își reprezintă și construiesc scenariile ale călătoriei amprentate de psihologia și mentalitatea latino-americană.

După cum afirmă încă de la început autoarea, rezumându-și demersul pe care îl va dezvolta ulterior în capitolele dedicate fiecăruia dintre cei cinci autori analizați, „Scriitorii pe care îi vom avea în vedere de-a lungul acestei cărți – José Eustasio Rivera, Ricardo Güiraldes, Juan Carlos Onetti, Jorge Amado și Álvaro Mutis – trec cu toții prin această experiență, iar protagoniștii din romanele lor (poetul Arturo Cova din *Văltoarea*, tânărul gaucho Fabio Cáceres din *Don Segundo Sombra*, creatorul de universuri ficționale Juan María Brausen din *Viață scurtă*, Gabriela cea făcută parca

„din garoafe și scorțișoară” din romanul cu același titlu, Pedro Archanjo din *Prăvălia de miracole*, sau Gabierul Maqroll din *Zăpada Amiralului* sau *Un bel morir*) călătoresc de-a lungul și de-a latul lumii, străbat jungla amazoniană, pampa argentiniană, arida zonă de *sertão* brazilian, mările și râurile năvalnice ori marile orașe de pe continentul sud american, dar destinația va fi, pentru toți, dincolo de drumuri, peregrinări, săfârși și planuri

permanentă, într-un carnet, o serie de expresii populare pe care le auzea, sau însemnări despre locurile ce le străbătea.

Ajunși astfel la Târnăveni, descind la un han, unde fac popas, moment pe care G. Călinescu îl descrie astfel în *Viața lui Mihai Eminescu*: „La Dicio-Sînmartin (numele vechi al orașului Târnăveni – n.n., Ct.C.), stând împreună cu seminaștii la masă, le-a declarat, în sfârșit, fără a afecta: «Domnilor, eu sunt poet și vreau să-mi adun material», spre marea mirare a acestora, care, cu ochii, căutau să împace purtarea drumețului, cu hainele sale...”

De aici, Blajul era de-acum aproape. ■

am ajuns în Mureș-Odorhei (Tg. Mureș – n.n., Ct.C.), unde am tras la hotelul Calul Alb. Îmbrăcați fiind în costum național, oricine cunoștea că suntem fiii Carpaților și Români. Pe când stam la masă, intră în odaia noastră un tânăr negricios și se recomandă «Eminescu», student din Cernăuți. Ocupând loc la masa noastră îndată începe a-și povesti ce a avut a îndura în disperata lui călătorie, condus de dorul fierbinte de a putea vedea Blajul, după cum zise: «de unde a răsărit soarele românismului».”

Cei trei au pornit pe drum, mai departe, peste patru zile, la 5 iunie 1866, spre Blaj. Pe drum Eminescu își nota, în

Andrei
CODRESCU

Fructivorii

Nerăbdători cu buzele uscate de întrebarea Când Vine Viitorul, sunăm la prieteni. Știi ei? Trei ani zice Carmen. OK. Atunci mai e timp. Ne furișăm sub pomii plini de fructe aproape coapte ca și noi mâncați de curiozitate flămânzi de fructele atârinate tot mai precar din pomii vieții lor sau vieții noastre. Ne furișăm vânați de algoritmi și speriați de ploaia iminentă care ne hrănește. Trei ani, eh bine! Nu se leapădă imediat pomii de rodul care sigur nu doarme dar se repede. Secretul e să-i dai timpului timp să ne amăgim. Timpul nu are timp să ne amăgească și nici nu observă cum ne amăgim, e Cronos Zeul-Voal prin care trece tot ce se mișcă. ■

ori visuri îndrăznețe, propriul suflet. Fiecare în parte va ajunge, fie și cu puțin timp înaintea morții (în cazul unora dintre ei), ori a unui posibil nou început (în cazul altora), să se cunoască până la capăt, să-și înțeleagă puterea, dar și să-și asume vulnerabilitățile; iar creatorii lor, să găsească cea mai potrivită cale spre a-și afirma pe deplin talentul, individualitatea și vocea proprie.”

Descoperirea de sine, aceasta este, de fapt, finalitatea atât a călătoriei, cât și a literaturii (atât scrise, cât și citite), atunci când experiențele respective sunt trăite în profunzime și nu rămân doar niște puncte bifate pe o listă turistică (există și turism intelectual, prin care, așa cum turistul tipic își propune să atingă anumite obiective turistice, pentru că toată lumea, inclusiv reclamele companiilor de voiaj, spun că sunt de neratat, tot astfel turistul intelectual vrea să parcurgă anumite texte doar pentru că școala, profesorii, criticii sau mai recent influențorii îl asigură că astfel va dobândi un bagaj cultural obligatoriu). Rodica Grigore descrie excelent această relație privilegiată între experiența trăită sau imaginată și formarea interioară, construcția propriei ființe încărcate de autenticitate. Indiferent de autorul analizat, autoarea ne prezintă atât parcursul existențial al acestuia, cât și modul în care personajele sale traversează experiența călătoriei, se raportează la spațiile în care circulă, se formează odată cu ele.

Înainte de a trece la prezentarea fiecărui autor în parte și a operelor lor esențiale pentru tema studiată, Rodica Grigore își precizează teoretic cadrele cercetării, într-un capitol excelent construit și echilibrat, intitulat *Ipoteze de lectură*. Și, desigur, cartea se încheie cu un capitol concluziv și cu o bibliografie bogată, cu numeroase titluri incitante.

Cred că trebuie remarcată și distincția esențială pentru un astfel de demers (punctată și puțin mai sus) dintre turism și călătorie, rapiditatea și clișeizarea turismului de masă devenind între timp un fel de antiteză a ideii de călătorie, a experienței fundamentale care este călătoria.

Prin evocarea atâtor biografii – reale sau imaginare – în care călătoriile joacă un rol extrem de important, cât și prin spațiile atât de diferite, de la întinderile nesfârșite ale pampasului la incursiunile labirintice în marile orașe, cartea Rodică Grigore ne invită atât la lectura unor scriitori cu adevărat fascinanți, povestitori și romancieri desăvârșiți ai spațiului latino-american, cât și la călătorii, mai mult sau mai puțin exotice, dar prin care să ne putem (re)descoperi sinele autentic. ■

Ioan
LASCU

Tară și dor în poezia lui Octavian Goga

Tara înseamnă istorie comunitară, natură, sat natal, părinți, vecini și cunoscuți, toate rămase departe de Octavian Goga cel înstrăinat în tinerețea studioasă la Budapesta și apoi la București, în maturitatea-i zbcuciată. Sentimentul dezrădăcinării este irepresibil – G. Călinescu a vorbit de „smulgere”, diminuată însă: „Ceea ce pare inadaptable, *sentiment de smulgere* (s.m., I.L.), e mai mult o frică în fața soartei înfricoșate și o dorință ca existența să se fi desfășurat după tipicul comun...”. Amintirea stării originare generează dorința reîntoarcerii veșnic neîmplinite. Dezrădăcinarea sau „smulgerea” este un sentiment sfâșietor între originar și actual, antinomie din care decurg jalea, nostalgia și plângerea. „Imposibila întoarcere” răzbate amarnic dintr-o poezie precum *Bătrâni*: „De ce m-ați dus de lângă voi,/ De ce m-ați dus de-acasă?/ Să fi rămas fecior la plug,/ Să fi rămas la coasă.../ Atunci eu nu mai rătăceam/ Pe-atâtea căi răzlețe,/ Și-aveați și voi în curte-acum/ Un stâlp la bătrânețe.” Ca o consolare la durerea celui dezrădăcinat martoră este luată natura: „Stăpâne codru, crai bătrân:/ Mai ții-le tu minte, oare?.../ La umbra unui fir de nalbă/ Plângea o floare de cicoare,/ Și-un firicel de izmă creață/ Se săruta atunci cu Oltul.../ Atunci m-am dus în lume eu,/ Feciorul lui Iosif preotul.” Este apoi poetizată amintirea satului copilăriei și al tinereții, într-un peisaj al despărțirii: „Părinte-al meu din vremi de mult,/ Era și-o casă la răscruce.../ Era a noastră,/ nu știu, tu,/ Aminte dacă-ți mai aduci?.../ Că matca Oltului bătea/ La colțul casei într-un soc,/ Și-n Olt se oglindeau din geam/ Trei rădăcini de busuioc.” (*Reîntors*). Dorul de țară, în speță țara Ardealului, se contopește cu dorul de trecut, iar trecutul biografic curge în trecutul istoric național, cu strămoșii ardeleni, cu cei mulți și anonimi, dar și cu voievozii de altădată: „Cu mine vin, roiesc, întruna/ Cei fără neam și fără număr [...] Vin cei de-o lege cu pământul...” În hagiografia națională are loc în primul rând Ștefan cel Mare – Goga îi spune „Ștefan cel Bătrân” – el este „Sfântul cel mare, arhanghel...”

Tonul îndurerat nostalgic se însoțește cu tonul mesianic. Am vorbit cândva de poetul vaticinar Octavian Goga. Spre deosebire de cei cărora li se atribuie din vechime un statut de *poeta vates*, Virgiliu de exemplu, care au prorocit venirea adevăratului Mesia, la poetul din Rășinari profeția anunța răzbunarea și dezrobirea ce trebuiau să vină. Tot G. Călinescu subliniază că „Izbitor de la început în poezia lui Goga este tonul profetic, mesianismul. Poetul înalță «cântarea pătimirii noastre» și cade în genunchi în fața lui Dumnezeu...” E citată în primul rând *Rugăciune*: „Rătăcitor, cu ochii tulburi,/ Cu trupul istovit de cale/ Eu

cad neputincios, stăpâne,/ În fața strălucirii tale./ În drum mi se desfac prăpăstii,/ Și-n neguri mi se-mbracă zarea/, Eu în genunchi spre tine caut./ Părinte, orânduie-mi cărarea!” Răsună în asemenea poeme „Cântarea pătimirii noastre.” Această proorocie aproape că nu conține, ea revine obsesiv mai cu seamă în poezia de tinerețe. Volumul *Poezii*, socotit cel mai izbutit din întreaga lui creație, a apărut în 1905. Trecuseră doar treisprezece ani de la acțiunea memorandistă și Transilvania se sufoca încă sub apăsarea imperială austro-ungară. „Pătămirea” atât de clamată avea drept cauze privarea de drepturi naționale revendicate de liderii români: egalitate etnică și stoparea politicii de maghiarizare.

S-a spus fără temeii că Octavian Goga a fost naționalist iar astăzi, în confuzia generală a politicii mai mult ori mai puțin mondialiste, că ar fi fost și suveranist. Naționalismul lui Goga a fost unul militant pentru eliberare de sub dominația unui imperiu străin și pentru reîntregirea neamului. Dacă Marea Unire și apariția României Mari au fost manifestări suveraniste atunci, din această perspectivă, sensul istoriei seculare ar fi trebuit să fi fost nul și neavenit. Este blamabilă judecarea unor personalități în afara contextului politico-istoric în care au trăit și au acționat.

Octavian Goga a fost un patriot autentic și angajat trup și suflet în mișcarea de emancipare națională a românilor transilvăneni. Frumusețile țării natale a Ardealului sunt magnific descrise în *Noi*, dar în subtext se simt jalea, frământările și durerile înăbușite: „La noi sunt codri verzi de brad/ Și câmpuri de mătase./

La noi atâția fluturi sunt/ Și-atâta jale-n casă./ Privighetori din alte țări/ Vin doina să ne-asculte;/ La noi sunt cântece și flori/ Și lacrimi multe, multe.” (s.m., I.L.). Natura descrisă în aceste versuri este asemenea unui generic al țării care se va elibera, este totodată, spune G. Călinescu, „un Purgatoriu în care se petrec evenimente procesionale în care lumea jelește misterios...”. Jalea din case și lacrimile șiroind exprimate prin doine au avut ecou printre străini în timp ce stăpânitorii au reprimat orice mișcare de dezrobire: memorandiștii au fost arestați și judecați, dar au fost puși în libertate după un an, în urma relatărilor și protestelor din presa franceză și engleză. Era anul 1895. A rămas nestinsă nădejdea în iluminarea izbândirii vremurilor viitoare: „Din casa voastră, unde-n umbră/ Plâng doinele și râde hora/ Va străluci odată vremii/ Norocul nostru al tuturor.” Este așteptarea unui „enigmatic crai ce va să vină” (v. G. Călinescu). Craiul ce va veni va fi istoricește întrupat în regele Ferdinand I sub care s-a înfăptuit Marea Unire și astfel profeția lui O. Goga a căpătat contur.

Viața care ar fi trebuit trăită, cum spunea G. Călinescu, „după tipicul comun”, ar fi fost viața simplă de țăran care ar fi rămas la muncile câmpului, la plug și la coasă. Oare ar fi fost fericit Tavi Goga dacă ar fi rămas în sat, arătând ca unul din acei „bărbați cu tichie de păsle pe cap, asemănătoare cu pălăria lui Hermes, cu ițari albi așa de strânși pe pulpe încât toată mușchiulatura e proeminentă”, căci astfel i-a văzut G. Călinescu pe săteni atunci când a descălecat la Rășinari pentru a se documenta la fața locului, cred că puțin după moartea poetului. Dar acesta, la îndemnul mamei, s-a dus la învățătură și a ajuns o figură distinsă, rafinată, în care, totuși, se ascundea un vechi țăran. Este portretizat cu inspirată intuiție tot de G. Călinescu:

„Cu ochii ca apa mării, cu fața unei bătrâne de rasă străveche, prin convertire în fizionomie masculină, Goga nu semăna cu totul a rășinărean. Totuși, reprezenta în genere tipul ardeleanului din punctele cele mai vechi. Era țăran fără îndoială, dar un țăran de o rasă așa de bătrână și neprimită încât avea fineți de aristocrat. Liniile îi erau subțiate, ascuțite, oasele mici, delicate. Țărănia lui era nervoasă ca o nobleță și străinul care l-ar fi văzut lângă vitrinele lui cu vase de lut ar fi crezut că stă în fața celui mai pur indigen. Ceea ce era și adevărat. Făptura lui respira fineța aulică, fără nici o umbră de snobism, și vorbirea lui era țărănească și curtenească precum a domnilor din hrisoave.”

Așadar un țăran străvechi în profunzimile sale, după ce și după cine a tânjit Octavian Goga? După „locul nașterii sale”, după codri și după apa Oltului, după cei mai îndrăgiți →

Oana
BĂLUICĂ

Decadentismul imperial

Adevărata aventură a călătoriei este de natură intelectuală, pentru că ne dezvăluie profunzimi nebănuite. De aceea, călătoria, în forma sa cea mai utilă, creează o bibliografie. Locurile care ne impresionează invită la cercetarea istoriei și a culturii lor materiale, astfel încât orice călătorie are ca rezultat și un teanc de cărți: de la poezie la filozofie, geopolitică și istoria imperiilor și civilizațiilor. Acesta este un citat din unul din autorii mei preferați, Robert Kaplan, și l-am ales tocmai pentru că este în deplină măsură să reitereze în mod complet rafinamentul și complexitatea voiajului mental efectuat de Ilona Duță în ultimul său volum – *Lux și agonie în Roma decadentă. Nașterea tragediei în spiritul epocii* (Ed. Universitaria, Craiova, 2024). Călătoria propusă de autoare este una intelectuală și culturală, de mare forță și anvergură, într-o epocă și un spațiu care exercită o continuă fascinație, dovada fiind megaproducțiile hollywoodiene despre anumite aspecte ale lumii antice, precum luptele dintre gladiatori, bătăliile politice și istorice importante (cea de la Termopile, de exemplu) și intrigile inerente fostelor imperii.

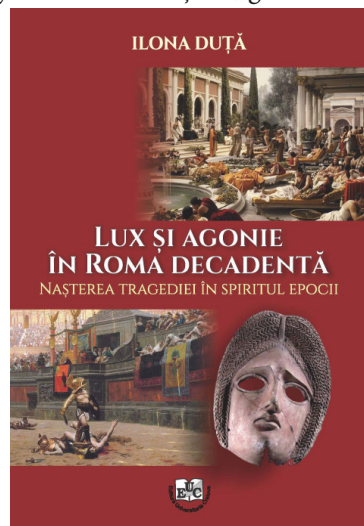
Roma decadentă ilustrată într-o manieră extrem de percutantă și pasionantă de către autoare este o arenă a pasiunilor dezlanțuite, a spectacolului, a erotismului exacerb și afișat, a violenței și morții, dar și a unui tip *de joie de vivre* foarte dificil de înțeles în lipsa unui astfel de angrenaj teoretic complex. Este un spațiu și un timp al crizei, care dă naștere unor fantasmă ale gloriei și puterii, cum sunt exact luptele dintre gladiatori, care sunt explicate în cuprinsul volumului, anulând clișeele tipice producțiilor de masă, care afișează un tragism al condiției involuntare a gladiatorului, în timp ce, în realitate, cele mai multe lupte și cei mai mulți participanți erau plasate sub semnul voluntariatului complet: „A dispune în mod activ de moarte, aceasta este atitudinea care alimentează atât suicidul roman, cât și arta gladiaturii, jocul deliberat cu moartea trimițând la o etalare volitivă de sine, la o afirmare a diferenței individuale incontrollabilă, haotică”.

Firește că, pe fundalul unei astfel de ideatici și dialectici, era inevitabilă nașterea și dezvoltarea tragediei, pentru că ea implică, la nivel retoric și semantic, clivajul dintre neputință și decizie, dar și o metafizică a violenței și a plăcerii, criza sacrificiului sau clivajul dintre individualitate și solidaritate sau dintre *pathos* și *logos*. Practic, destinul eroului roman, al filosofului roman (a se vedea celebrul caz al lui Seneca) este decis de jocul dintre viața *per se* și conștiința care o reflectă, sau, mai bine spus, de transgresarea unor limite și din permanenta confruntare cu spectrul morții. Tragedia a luat naștere tocmai pentru că în Roma, moartea părea o perpetuă negociere, o calibrare a impulsurilor, o oscilare între ele sau completa obliterare a lor. Aceștia sunt, de altfel, și polii care dau naștere diferitelor filosofii, concepții sau *modi vivendi*: pe de-a

parte, excesul Romei imperiale, manifestat în toate sferile socio-culturale, pe de altă parte, stoicismul, o doctrină ce impune nu doar un cod moral, ci și o atitudine contemplativă, caracterizată de meditație, serenitate, ataraxie, pentru a diminua excesele decadente. În mijlocul acestor poziționări, tatonări și transgresări, tragedia își poate ocupa locul nu doar privilegiat ci, am putea spune, chiar previzualizat: era de la sine înțeles că, la un moment dat, *logos*-ul, discursul, cadrul literar va traduce matricea socio-culturală și va încerca o apărare în fața ei, o proiecție menită să asigure stabilitatea gândirii într-o lume sfâșiată de pasiuni abisale. Aceste pasiuni, pe de-o parte și o serie de raționalisme, pe de altă parte impun și anumite figuri facil recognoscibile, cum este cea a liderului salvator, a filosofului histrionic sau stoic, a militarului sau a ultra-bogatului etc., tocmai pentru că Roma decadentă a avut o plenitudine de direcții și cadre mentalitare

și o multitudine de proiecții și perspective: una dintre cele mai emblematice construcții, amfiteatrul (dedicat luptelor dintre gladiatori) reunea, de fapt, transformarea a două teatre, „oglinzind exact răsucirea privirii proiective teatrale”, o inițiativă a lui Curion cel Tânăr.

Dar firește că cea mai importantă moștenire a Romei acestei perioade este formarea și dezvoltarea a ceea ce tot Robert Kaplan numește „gândire tragică”, și pe care Ilona Duță o analizează cu o extraordinară artă a rafinamentului și a dialecticii unui spirit pasional, dar profund lucid; în tragediile epocii sunt decriptabile măsura și limitele, onoarea personală și răzbunarea, dar toate sunt plasate sub auspiciile unui inconștient personal sau colectiv, fie că vorbim de soartă, zei sau o transgresare prin *pathos*. Într-un volum intitulat *The Greek Way* și publicat în 1930, Edith Hamilton – o importantă clasicistă americană, de fapt, una dintre cele mai renumite din SUA – a subliniat

că „tragedia reprezintă frumusețea unor adevăruri intolerabile” – și, într-adevăr, volumul universitarei craiovene pare să conlucreze cu lectorul în exact această direcție, a descoperirii unor adevăruri care nu doar că nu s-au pierdut, nu s-au estompat, nu au căzut în desuetudine, ci sunt mai valabile decât oricând, tocmai pentru că spiritul tragediei este latent în fiecare dintre noi și în construcția oricărei civilizații sau ideologii, pentru că toate sunt, în cele din urmă, umane, iar umanul este supus atât deciziilor raționale sau pasionale, cât și mașinării sorții, pe care tragedia le subsumează și evidențiază într-o manieră mai clară decât orice alt conflict sau gen literar; acceptarea tragediei este, în cele din urmă, nu o viziune neapărat stoică, ci implicit salvatoare și rațională, pentru că numai așa putem avea acces la intensitatea nebuniei, a pasiunilor, la rezultatele pe care, neputându-le anticipa cu certitudine, trebuie să le acceptăm și la umilinta inerentă fiecăruia dintre noi, nu doar cu privire la condiția muritoare, ci, mai ales, cu privire la implacabilitatea deciziilor pe care nu le putem controla și pe care le putem numi în moduri diferite: soartă, zei, univers, destin.

În acest sens, volumul Ilonei Duță se constituie într-o fascinantă și rafinată călătorie în miezul gândirii romane, în hățișul interogativ sau speculativ care domină și astăzi interogațiile umane despre cum trebuie trăită viața sau privită moartea, despre rolul și dialectica pasiunilor și, mai ales, o călătorie într-o societate care, deși nu pare, la nivel semantic, ne definește. ■

→ oameni din sat. Învățătorul, învățătoarea, părinții, bătrânii înțelepți ai locului, lăutarul Laie Chioru și truditarii gliei: coșaii, plugarii, clăcașii sunt figuri memorabile în *Dascălul, Dăscălița, Bătrâni, Apostolul, A murit, Coșaii, Plugarii, Clăcașii*. Bătrânul preot din *Apostolul* este un vestitor „Al unei vremi ce va să vie”. Cu pioșenie este evocat acel „moșneag senin” cu „tâmplă curată” care i-a luminat copilăria, nimeni altul decât dascălul din sat, iar învățătoarea revine în amintire ca o „dreaptă muceniță,/ Copil blajin, cuminte prea devreme,/ Sfelnică,

bălaie dăscăliță”. „Un biet coșai cu fața suptă”, plugarii „cei mai buni copii ai firii/ Urziți din lacrimi și sudoare”, clăcașii „moșnegi slăbiți”, „bărbați sfârșiți”, „femeile trudite” au fost oamenii săraci însoțiți cu truda istoivitoare. S-ar fi putut prea bine ca pe unii ca aceia să-i fi întâlnit G. Călinescu pe ulițele din Rășinari, așa cum se vede, de fapt, din densa monografie introductivă la paragrafele despre Octavian Goga din *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, alcătuită de divinul critic cu priceperea și dăruirea unui strălucit etnolog. ■

Adrian
CIOROIANU

Acel Ceaușescu pe care l-am creat (IV)

Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român are, pentru istoria României lui Ceaușescu, o importanță comparabilă cu cea pe care fondarea Romei o are pentru istoriografia clasică latină.

Reperere erei Ceaușescu: Congresul IX al PCR...

Congresul IX este data de naștere - ulterior stabilită - a unei ere noi, punctul zero al unei noi istorii. Începând cu acest moment, tot ceea ce se va petrece nu va mai avea un corespondent în trecutul partidului, ci în trecutul țării - pentru că acest congres este caucionat ca simbolizând „reîntoarcerea” deplină și inserarea armonioasă a trecutului recent în istoria cu majusculă a țării. Acest eveniment politic, la care Nicolae Ceaușescu joacă rolul *Reformatorului* propunând anumite schimbări importante în infrastructura partidului, va deveni, în discursul oficial, punctul de reper pentru începutul *Epocii de Aur*, metaforă pentru epoca Ceaușescu care nu este o trimitere explicită la „Vârsta de Aur” mitologică, dar care poate sugera, din punct de vedere simbolic, posibilitatea unei anume rememorări de perspectivă, de către urmași, a acestei perioade. Ca orice *Reformator*, Ceaușescu este prin acest congres și un *Fondator*, pentru că el refondează, prin măsurile luate, regimul ca atare - detaliu foarte important, chiar indispensabil pentru construcția unui cult al personalității. Deloc paradoxal, în aceste condiții, Congresul IX semnifică în egală măsură deschiderea spre perspectivă, dar și reîntoarcerea către *adevăratele* tradiții (numărul mare de accepțiuni care se pot da cuvântului *tradiție* îl recomandă pentru astfel de întrebări în propagandă), către *memoria* națională - fapt care-l transformă implicit pe Conducător într-o asamblare personificată a tradiției și a revoluției, a trecutului și a direcțiilor pe care se construiește viitorul. Una dintre „mărturii” o spune explicit: „Congresul al IX-lea nu a fost numai o *restitutio in integro* a unei națiuni în fața propriei sale conștiințe, dar și punctul de plecare al unei transformări a țării și a poporului român (...). Aceste două decenii care s-au scurs de la al IX-lea Congres (...) semnifică o epocă a istoriei românești devenită parte indisolubilă a istoriei universale, poporul român înregistrând o răbufnire până atunci necunoscută a forțelor sale creatoare (...). Pentru că la al IX-lea Congres (...) a fost ales în fruntea partidului militantul încercat, gânditorul profund umanist care este Nicolae Ceaușescu, această alegere încarna chiar renașterea țării și a poporului, o nouă primăvară a sufletului românesc amintind de iarba tocmai eliberată

de o dală apăsătoare” (Dan Zamfirescu, *Le nom d'une époque...*).

Așadar, prin acest congres din iulie 1965, Nicolae Ceaușescu devine, în rememorările succesive ulterioare, omul *renașterii* României, un alt, suprem și ultim Fondator.

... Sau balconul Comitetului Central

Trei ani după acest nou început, consolidarea deplină a Conducătorului vine odată cu *episodul balconului* din august 1968 - balconul Comitetului Central al partidului de la care Ceaușescu, pe 21 august 1968, vituperează intervenția trupelor Pactului de la Varșovia în Cehoslovacia. Această condamnare conține datele unei virilități simbolice care transformă această zi de august în ziua de glorie a lui Nicolae Ceaușescu și, în același timp, în ziua de glorie a istoriei regimului comunist din România în ansamblul său (J. F. Brown, 1991): în paralel cu denunțarea intervenției, Ceaușescu își asigură poporul (și *mass media* occidentale) că partidul din România e gata să apere, cu arma în mână la nevoie, frontierele țării - decizia simultană a înființării gărzilor patriotice fiind o materializare evidentă a acestei fermități - gărzi patriotice ale căror formațiuni vor defila deja două zile mai târziu, cu ocazia paradei de 23 august.

Confirmând „buna alegere” a Conducătorului la Congresul al IX-lea, 21 august 1968 va deveni reper obligatoriu și subînțeles al mitului întemeietor care conferă legitimitate lui Nicolae Ceaușescu, „povestea eroică a cărei rememorare propagandistică va asigura, în următoarele decenii, o continuă re-sacralizare a puterii” (Gabriel Ivan, 1993).

Discursul devenit legendar al lui Ceaușescu din această memorabilă zi a fost, conform aceleiași interpretări un discurs rostit liber; cu rezervele de rigoare față de această versiune, este credibil că el a fost unul în mare parte improvizat în fața unei mulțimi excitate de ceea ce părea a fi în mod evident o exhibare fără subterfugii a independenței țării față de URSS. Numărul mare de cetățeni adunați în fața balconului Comitetului Central - cu mult mai mare decât cei care fuseseră propriu-zis convocați de organizatori - marchează, la rândul-i, nașterea acestor „băi de mulțime” ce vor deveni drogul Conducătorului, dependența supremă în cele două decenii următoare. Nerenunțând la foarte politicul „Dragi tovarăși”, Ceaușescu se adresează „cetățenilor țării românești” - ceea ce dorește să trimită direct la orgoliul național, fără o încărcătură ideologică (va recunoaște ulterior Dumitru Popescu).

Este greu și, desigur, inutil să ne imaginăm cum ar fi evoluat cultul lui Ceaușescu

fără această zi de 21 august 1968, în care s-au aliat, într-un gramaj benefic Conducătorului, rusofobia românească și dorința lui Ceaușescu de a rămâne la conducerea țării (în condiții în care, nu e greu de dedus, o eventuală intervenție sovietică l-ar fi schimbat pe el, dar nu și regimul comunist). În plus, pentru Ceaușescu, în aceste împrejurări (amenințarea unei invazii sovietice, foarte perceptibilă în acele zile, în principal prin mobilizarea de trupe sovietice la granița de est a României etc.), s-a creat conturul ceea ce va deveni mai târziu cultul personalității liderului - este interpretarea, credibilă în opinia mea, lui Dumitru Popescu, autorul principal al multor discursuri ale lui Ceaușescu și artizan el însuși al cultului. Tot el rememorează cum aceste evenimente i-au determinat pe alți lideri de la nivelul partidului sau statului să adopte o anume poziție față de Ceaușescu, pentru a demonstra în exterior (adică Moscovei, în primul rând) că partidul de la București, ca un monolit, și România întreagă se găsesc, uniți fără fisuri, în spatele lui Ceaușescu. Primul ministru Ion Gheorghe Maurer, una dintre cele mai respectate voci din partid în acel moment, ar fi susținut ideea că *Acum, România este personificată de Ceaușescu... Noi avem datoria să-i dăm mai multe prerogative, mai multă forță politică, pentru a arăta că are spatele acoperit - ceea ce cere din partea noastră o solidaritate fără echivoc cu Ceaușescu, o susținere fără condiții a deciziilor lui*. Documentele de arhivă confirmă sensul rememorărilor lui Popescu: cu aceeași ocazie, Manea Mănescu (cel ce avea, de altfel, să-i urmeze lui Maurer în poziția de prim-ministru, pe 27 februarie 1974) își manifesta acordul „ca în jurul Comitetului Central, în jurul dvs., tovarășe Ceaușescu, să facem zid pentru a apăra patria noastră sfântă” (Mihai Retegan, *1968 din primăvară...*).

Ar fi impropriu de spus, din punctul meu de vedere, că acel principiu al conducerii colective, anunțat în 1965, ar fi fost astfel desființat în august 1968. A fost, conform acestui principiu promițător, mai curând o *sinucidere* decât o *crimă*. În acord unanim, Ceaușescu primește prerogative largite înainte de a le cere - inclusiv pe cea de a spune - sau de a crede, în orice caz - *cei ce sunt împotriva mea, sunt împotriva partidului, împotriva independenței țării*. În scurt timp, cei dispuși - în interiorul țării ca și în Occident - să încurajeze această logică au fost foarte mulți. Este un alt paradox al regimului: produs și legitimat de antisovietism, cultul lui Ceaușescu va ajunge să fie apogeul tardiv al stalinismului în România. ■

Din volumul *Ceaușescu. Conducătorul, ctitorul, cărmaciul pe care l-am creat, în pregătire*.